

Лекція № 10

Вироблення навичок каліграфічного письма в 2-4 класах.

Мета: озброїти студентів основами знань і вмінь навчання графіки письма учнів 2-4 класів, розвинути їхні мовленнєві компетентності, практичні каліграфічні навички, удосконалити власний почерк; розвивати вміння запобігати помилкам, що псують почерк; виховувати охайність, інтерес до предмета.

Методи: лекція комбінована із застосуванням комп'ютерних інформаційних технологій, спостереження, створення ситуацій зацікавленості, моделювання фрагментів та цілісних уроків.

Основні поняття теми: каліграфічні хвилинки, недоліки в правописі, скоропис, форми навчання.

План

1. Зміст та форми навчання каліграфічного письма в 2-4 класах.
2. Удосконалення графічних навичок каліграфічного письма в 2-4 класах шляхом проведення каліграфічних хвилинок.
3. Підготовка учнів до скоропису на уроках мови в 2-4 класах.

Література

1. Балютіна К.М. Демонстраційні картки друкованих та рукописних букв : навч.-наоч. посіб. з каліграфії для дітей 6 – 7 років / – К.М. Балютіна, В.М.Горобієвська. – К, 2001. – 41 с.
2. Методика навчання української мови в початковій школі / за наук. ред. М.С.Вашуленка. – К. : Літера ЛТД, 2012. – 364 с.
3. Рожнова В. М. Каліграфічні хвилинки – одна із форм удосконалення графічних навичок письма / В. М. Рожнова, Г. С. Демидчик // Молодий учений. – 2014. – № 4 (07). – С. 74–76.
4. Прищепа О. Проблеми удосконалення графічних навичок письма учнів 4 класу / О. Прищепа // Початкова школа. – 2016. – № 9. – С. 19–23.
5. Трунова В. А. Методика навчання каліграфії в сучасній початковій школі : навчальний посібник для вчителів початкових класів, викладачів і студентів вищих навчальних закладів I - IV рівнів акредитації / В. А. Трунова, Н. М. Боднар, О. Ю. Прищепа. – Харків : Вид-во «Ранок», 2017. – 464 с.

1. Зміст та форми навчання каліграфічного письма в 2-4 класах.

Починаючи з 2 класу, навчання каліграфічного письма проводиться на кожному уроці української мови. Цей вид роботи називається «Пишу акуратно». У цей період доцільно

вправлятися у розвитку окоміру, писанні букв за порядком їх ускладнення. Крім цього, учні пишуть слова, речення, тексти. Навчання каліграфічного письма може проводитися за алфавітом і без дотримання алфавіту. У 3 класі учні продовжують навчання каліграфічного письма за генетичним методом, а в 4 – у алфавітному порядку. Підручник з української мови пропонує зразки каліграфічної роботи (аналіз підручника до теми). У 2 класі школярі виробляють плавність і ритмічність під час письма. У 3-4 класах проводяться хвилинки, що тісно пов'язані з темою уроку (аналіз підручника до теми).

Приклад каліграфічної хвилинки для учнів 4 класу із завданням

Фф фі фу фо фа фи фе фл Фіалка, фартух.

Маю я п'ять пелюсток і напівкруглий зелений листок.

А середина у мене жовтенька, личко не кругле, а трохи довгеньке.

Квітка я ніжна, низенька, дрібна, а як запахну — приходить весна.

1. Назвати звуки у слові «п'ять».
2. Підкреслити усі наголошені склади у словах першого речення.
3. Виділені слова поділити на склади для переносу.
4. У вірші знайти і підкреслити однорідні члени речення.
5. Скласти твір-опис фіалки (усно).

2. Удосконалення графічних навичок каліграфічного письма в 2-4 класах шляхом проведення каліграфічних хвилинок.

Починаючи з 2 класу, навчання каліграфічного письма проводиться на кожному уроці української мови. Цей вид роботи називається «Пишу акуратно». В цей період доцільно вправлятися у розвитку окоміру, писанні букв за порядком їх ускладнення. Крім цього, учні пишуть слова, речення, тексти. Навчання каліграфічного письма може проводитися за алфавітом і без дотримання алфавіту.

У 3 класі учні продовжують навчання каліграфічного письма за генетичним методом, а в 4 – у алфавітному порядку. Підручник з української мови пропонує зразки каліграфічної роботи (аналіз підручника до теми).

У 2 класі школярі виробляють плавність і ритмічність під час письма. У 3-4 класах проводяться хвилинки, що тісно пов'язані з темою уроку (аналіз підручника до теми).

Метою каліграфічних хвилинок є закріплення гігієнічних навичок письма; розвиток окоміру, дрібних м'язів і координації рухів руки, їх самоконтролю; удосконалення графічних навичок письма – відпрацювання правильних написань букв, поєднань; розвиток швидкості письма.

Каліграфічна хвилинка, як правило, проводиться на початку уроку мови, на етапі контролю й

корекції (актуалізації) знань, умінь і навичок учнів. У 2-3 класах її варто виконувати на кожному уроці, а у 4 класі – періодично, на розсуд учителя.

Особлива увага на каліграфічній хвилині повинна приділятися повторенню гігієнічних і технічних правил письма, контролю за їх виконанням, що має стимулювати учнів до постійного дотримання цих правил на письмі. Каліграфічна хвилинка передбачає обов'язкове повторення структури, послідовності написання однієї чи декількох літер, вправлення учнів у їх написанні та поєднанні з іншими літерами.

Для проведення каліграфічної хвилини необхідні демонстраційні таблиці, плакати з каліграфічними зразками тих елементів, літер, з'єднань, написання яких планується відпрацьовувати. Каліграфічні зразки, що пропонуються для вправлення учням, обов'язково має писати на дошці вчитель, супроводжуючи письмо чітким і коротким поясненням. Бажано, щоб, повторивши структуру, послідовність зображення літери, письмо якої відпрацьовується, учні порівняли її каліграфічні зразки на таблиці й дошці з записами у зошиті та визначили власні помилки при письмі даної графеми чи з'єднання.

Зміст завдань для каліграфічної хвилини варто пов'язувати з матеріалом вправ, які виконуватимуться на уроці, із засвоєнням написання слів на те чи інше правило.

Орієнтовний алгоритм проведення простої каліграфічної хвилини

1. Оголошення вчителем мети каліграфічної хвилини.
2. З'ясування помилок, які допускаються учнями при написанні певної літери (літер, з'єднань).
3. Повторення будови, послідовності написання, особливостей поєднання літери (літер) за допомогою демонстраційної картки та коментованого каліграфічного письма вчителя на дошці.
4. Письмо літери (літер) спочатку окремо, а потім групами у з'єднаннях (розчерках).
5. Написання слів і речень з даною графемою (графемами).

На каліграфічну хвилинку рекомендується відводити в 2 класі в I семестрі 8-10 хвилин уроку, в II семестрі – 6-8 хвилин. У 3-4 класах, залежно від практичних потреб, цей елемент уроку може тривати до 5 хвилин. Що ж стосується кількості рядків, які пропонуються для вправлення учнів у зразковому каліграфічному написанні, то у 2 класі відводять до 2-ох рядків, у 3 класі – 2-3 рядки, у 4 класі – до 5 рядків.

За змістом каліграфічні хвилини можуть бути простими та з додатковими дидактичними завданнями. Прості каліграфічні хвилини спрямовані тільки на удосконалення каліграфічних навичок письма молодших школярів – графіки літер, відпрацювання правильних з'єднань букв, техніки, швидкості письма. Каліграфічні хвилини з додатковими дидактичними завданнями, крім поліпшення навичок письма, передбачають реалізацію й інших різноманітних навчальних цілей - розвиток мовлення, уточнення й активізацію словника, закріплення знань з теми, яка вивчається на уроці мови тощо.

3. Підготовка учнів до скоропису на уроках мови в 2- 4 класах

Навчальною програмою передбачений, починаючи з **третього класу**, «поступовий перехід до письма в графічній сітці зошита в одну лінію, зберігаючи однакову висоту, ширину, однаковий нахил великих і малих літер та пунктуаційних знаків». Проте дослідження І. Кирея, Н. Боднар і результати проведеного ними експерименту свідчать, що за певних умов такий перехід можливий уже **наприкінці другого класу**. Для того щоб діти швидко перейшли до письма за цією сіткою, учитель повинен ознайомити учнів із назвою його ліній (верхня й нижня лінії, які утворюють робочий рядок). На першому уроці варто розпочати роботу з написання крапок: на верхній і нижній лініях на відстані на ширину літери, у середині рядка, на 2/3 рядка, звернувши увагу на однакову відстань між ними (це висота великих літер). Лише після цього можна приступати до написання літер, складів, слів і речень.

Учні четвертого класу можуть допускати індивідуальні особливості написань у формах літер, проте слід обов'язково зберігати пропорційність і розбірливість письма. Крім того, вони повинні «безвідривно поєднувати до шести графем» і «пришвидшувати письмо в межах своїх фізіологічних можливостей, зберігаючи його розбірливість». Як показав аналіз діяльності школярів, у **процесі письма в четвертому класі** вони повинні мати сформовану сталу навичку письма, без відхилень, тоді їхній почерк буде правильним і розбірливим, і доволі швидким, адже кінцева мета вироблення графічної навички полягає в плавних, швидких і ритмічних рухах кисті руки. У подальшому слід проводити систематичну роботу над прискоренням темпу письма. Як засвідчив навчальний експеримент, зростання його швидкості зумовлено віковими й індивідуальними особливостями та застосуванням різних методичних прийомів у роботі вчителя

У 2 класі вчитель привчає дітей до скоропису. Для вдосконалення письма необхідно навчити учнів писати без контрольної похилої. Ця робота передбачає не лише записи слів, учням пропонуються завдання.

Приклад каліграфічної роботи у 2 класі із завданням

1. Ее ео ем ел ве ке це дзе ех Електрика, електричка, емблема.

1. Поставити наголос у словах.

2. Поділити слова на склади (дужкою знизу).

3. Дібрати слова із буквою «е».

2. Щц що шу ще щі ща щи Щекавиця, щит, Щек, щастя, щетина.

Щекавиця – гора на Подолі. Князював там нескорений Щек, і було в нього воїв доволі, ворогів розбивав він уцент. (Олесь Лупій) Учні вчать історію рідної країни.

1. Підкреслити службові слова.

2. Зробити звуко-буквений аналіз слова «Щекавиця».

3. Скласти речення з виділеним словом.

4. Установити зв'язок слів у 3 реченні.

Усі вправи із каліграфії записуються як на дошці, так і в зошитах.

Для формування почерку в **4 класі** і для більш повного переходу учнів до прискореного письма-скоропису слід **проводити таку роботу**:

- а) списування текстів з підручника для ґрунтовного закріплення письма в зошиті в одну лінію, обмежене в часі;
- б) письмо під диктовку з наростаючим темпом;
- в) написання великих та малих букв за алфавітним порядком у певному темпі;
- г) написання невеликих слів, цифр під такт;
- д) повсякденний контроль за правильним написанням малих і великих букв, слів та речень в учнівських зошитах;
- е) застереження учнів від графічних помилок

Окремими **педагогічними умовами** організації навчального процесу формування скорописних і каліграфічних навичок письма слід вважати такі:

- забезпечення позитивної мотивації графічної діяльності та створення стимулюючої атмосфери на уроках мови й інтегрованих уроках ;
- застосування системи графічних вправ, спрямованих на формування каліграфічних і скорописних навичок учнів;
- вироблення оптимальної швидкості письма на уроках мови та спеціальних уроках «Каліграфія та розвиток мовлення».

Розглянемо детальніше умови організації навчального процесу. Так, у процесі організації навчання особлива увага має приділятися **мотивації**, яка забезпечує цікаву побудову навчального процесу та допомагає дітям опанувати графічну діяльність.

Як зазначається в науковій літературі, незалежно від міри усвідомлення мотиву діяльності, а він є вирішальним чинником у досягненні висунутої мети, мотиви спонукають кожну людину до свідомого виконання роботи. Позитивні мотиви навчання можна сформувати в учнів тільки за умови, що на уроках пануватиме бадьора, оптимістична атмосфера, яка унеможливило психічну та фізичну перевтому дитини, пригнічення або приниження її особистості. Л. Варзацька зазначає, що «колективне почуття радості, ласки, доброти, доброзичливості — величезна духовна сила, яка об'єднує дітей, пробуджує інтерес у байдужих. Важливо, щоб кожна дитина не тільки відчула радість, а й створила її, вносила крихту власної творчості в життя колективу. За таких умов виконання вправи перестає бути для учнів формальним завданням і стає засобом самовираження». Спокійна обстановка цілеспрямованої роботи, стан душевної рівноваги, упевненість у своїх силах, віра в можливість подолати будь-які труднощі

мають панувати у класі. Саме в такій атмосфері успіху й радості учні можуть розкрити творчі здібності, виробити навички усного й писемного мовлення, **удосконалити графічні навички письма**. Окреслене вище зумовило необхідність висунення такої педагогічної умови: забезпечення позитивної мотивації графічної діяльності та створення стимулювальної атмосфери на уроках мови у початковій школі.

Наступною педагогічною умовою навчання слід вважати **застосування системи графічних вправ**, спрямованих на послідовне формування каліграфічних і скорописних навичок учнів. Розроблений підхід до застосування вправ схвалюють педагоги й психологи. На думку

С. Максименка, важливу роль у виробленні вмінь і навичок відіграють «умови навчання, правильна організація процесу вправляння: послідовність засвоєння дій, поступовий перехід від простих завдань до більш складних». У лінгводидактиці **вправами називають** «послідовні дії та операції, які виконують багаторазово з метою набуття необхідних практичних умінь і навичок»

Отже, добираючи вправи, слід урахувувати зміст навчального матеріалу, характер завдань, а також поєднання за формою і послідовністю їхнього виконання. Ще К. Ушинський зазначав, що **систематичність вправ** є першою та найголовнішою основою їхнього успіху. Тому систему графічних вправ слід розуміти як упорядковану сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних навчальних елементів, що утворюють цілісну єдність, підпорядковану навчально-виховній меті щодо вдосконалення графічної **навички письма і формування скоропису**.

Для покращання швидкого письма учнів учителю варто рекомендувати **прописування слів у різних швидкісних режимах**: просте списування текстів, обмежене в часі, але має відбуватися постійний контроль за процесом формування скоропису. Для остаточного формування почерку четвертокласників і для повнішого переходу учнів до скоропису слід **проводити роботу**, яка охоплює:

- обмежене в часі списування текстів підручника для закріплення письма в зошиті в одну лінію;
- письмо під диктування з наростаючим темпом;
- написання малих літер за алфавітом у певному темпі;
- написання слів, словосполучень, речень під такт;
- повсякденний контроль за правильним написанням малих і великих літер, слів і речень в учнівських зошитах;
- застереження учнів від графічних помилок.

Спираючись на Державні стандарти швидкості письма й зазначені критерії, можна виокремити рівні сформованості скорописної навички учнів 1–4-х класів .

Проте на **високому рівні** швидкість письма учнів на кінець 1-го року навчання перевищує 14 знаків/хв, 2-го класу — понад 19, 3-го — понад 30, 4-го року навчання — понад 40 знаків/хв,

тоді як вона має становити за навчальною програмою у 1-му класі на кінець навчання 13–14 знаків/хв, 2-го класу — 18–19, 3-го класу — 26–28, 4-го року навчання — 36–38 знаків/хв.

Середній рівень відображає часткове володіння скорописною навичкою. Письмо учнів характеризується відсутністю автоматизованих рухів, недостатнім руховим контролем. Швидкість письма школярів на кінець 1-го року навчання становить 11–12 знаків/хв, 2-го класу — 16–17, 3-го — 22–25, 4-го року — 32–35 знаків/хв.

Низький рівень навички скоропису відображає елементарний ступінь володіння зазначеною навичкою, несформованість якої унеможлиблює навчання в наступних класах. На цьому рівні учням важко правильно відтворити рукописні літери, дотримуючись необхідної форми, розміру, нахилу та поєднати їх у межах слова. Швидкість письма таких учнів на кінець 1-го року навчання не перевищує 10 знаків/хв, 2-го класу — менше 15, 3-го класу — менше 20, 4-го року навчання — менше 30 знаків/хв.

Отже, визначені рівні сформованості скорописної навички, критерії та показники оцінювання письма свідчать про ступінь і якість графічної навички молодших школярів у процесі навчання. Поетапність роботи, відповідне методичне забезпечення, виконання спеціальних тренувальних вправ, урахування вчителем педагогічних умов формування скорописної навички молодших школярів є запорукою сталих навичок швидкого письма.